

Bodó Márta

A LENYŰGÖZŐ KÖZÉPKOR REGÉNYE

ANNE LISE MARSTRAND-JØRGENSEN: *HILDEGARD I-II.*SOÓS ANITA FORDÍTÁSA, BUDAPEST, TYPOTEX, I. KÖTET: 2015,
II. KÖTET: 2017.

Hildegard von Bingen 12. századi misztikus, akit látomásai miatt Germánia prófétanőjének, tartózkodási helyéről pedig Rajnai Szibillának neveztek kortársai. Nyolcéves korától kolostorban élt, jó ideig a világtól teljesen elzárva. Elképzelni se tudjuk, milyen életet lehet élni gyermekként szinte befalazva, mindössze egy-két ember társaságában, ingerszegény környezetben. És milyen regényt lehet írni egy ilyen életről? Eszünkbe ötlük az *Isten rabjai*, igaz, ott Jancsi páter a külső világban is megfordul, vándorol, tapasztal, s a női kolostor zártabb világáról is az ő szemszögéből szerzünk tudomást, az ő szemével, vágyakozásával, csodálatával látjuk.

A *Hildegard* nevét címül viselő munka kétkötetes: a magyar fordítás első kötete 431, második kötete 531 oldal – szinte ezer oldal a középkor korai szakaszáról, egy Rajna menti kis helységről, annak is egy cellájáról, cseperedő lakójáról, egy lánykáról, világra eszméléséről, a növekvő, majd felnőtt apácáról... Ki gondolná, hogy ebből az anyagból élvezetes, fordulatos, letenni nehéz regényt lehet írni? Márpedig az 1971-ben született dán írónőnek, Anne Lise Marstrand-Jørgensennek – aki összehasonlító irdalomtudományt tanult, pályáját költőként és kritikusként kezdte – ez sikerült. Soós Anita fordítása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy élvezetes olvasmány magyarul is.

Megismerve Bingeni Szent Hildegárd munkásságát, érthetővé válik, miért választotta a dán írónő regénye főhősének, miért izgatta az egyénisége, miért akarta mintegy megfejteni őt. Hildegárd egész élete (utóélete is!) a maga látszólagos egyhangúságában rendkívüli. Vallásos téren nemcsak egyszerű szerzetesnő, hanem kolostoralapító, apátnő, misztikus látnok és ige-

hirdető, emellett gyógyító és természettudós, valamint író, költő, zeneszerző. A katolikus egyházban a nyelvészek és az eszperantisták védőszentjének tekintik, mert isteni sugallatra tanult meg latinul, és kifejlesztett egy saját nyelvet (ignota lingua, az ismeretlen nyelv) – részben ezen hallotta Isten üzeneteit, részben ez volt számára a transzcendens szeretet nyelve. Írni elsősorban azért kezdett – egy szerzetes segítségével –, hogy látomásairól, teológiai tanításban gazdag vízióiról beszámoljon. Leghíresebb műve a *Liber Scivias* (Tudd az utat), amely *Visionum ac revelationum libri tres* (Látomások és kinyilatkoztatások három könyve) címen is ismert. Az 1151–52-ben befejezett műben díszes és különleges illusztrációk is vannak, szintén a látomásai (összesen 26) nyomán. A három rész: *Liber Scivias* (hittankönyv), *Liber vitae meritorum* (erkölcsstan), *Liber divinorum operum* (világ- és embertan). További művei: *Liber vitae meritorum*, *Liber divinorum operum* (más néven *De operatione Dei*: Isteni művek könyve), *Causae et curae* (Okok és orvoslásaik), *Liber simplicis et compositae medicinae* (Az egyszerű és a hagyományos gyógyászat könyvei), *Physica* (kilenc kötetből álló enciklopédia), *Expositiones evangeliorum*, *Epistolae*.

Egy nő a 12. században, még ha jelentős vagyonnal rendelkező család sarja, nemigen engedheti meg magának, hogy a teológia területére tévedjen, ott meghatározó véleményt mondjon: Hildegárd írásait a kor elismert tudósa, Clairvaux-i Szent Bernát értékelte, és tanácsára a pápa, III. Jenő jóváhagyta. Hildegárd pedig, ahogy illik, kibővíti érdemeit, nyomorult nőszemélynek nevezte magát, okosan kitért a lehetséges támadások útjából. *Paupercula feminea forma*, mondja magáról, együgyű asszony, „törékeny ember, akiben semmi állandóság nincs, hamu a hamuból, por a porból, aki csak azt mondja és azt írja, amit valaki más oltott belé”.

Mivel már gyermekkorától megismerte és tanulmányozta a növények gyógyhatását, hatékonyan gyógyított, természettudományos és gyógyászati ismereteit is könyvbe foglalta. Gyógyító tudásával segített az embereken, hiszen a kolostor kertjében termesztett növényekből különféle keneteket, teákat, gyógycseppeket készített, egész gyógyszertára volt. A hozzá seregülő betegek egyénisége varázsát megérezve szavaira is kíváncsiak voltak, így később immár apátnőként nemegyszer kelt útra, és nyilvánosan prédikált, tanított is. Művei közt szerepelnek levelei is, amelyeket a hozzá tanácsért fordulóknak írt. Több száz levele maradt fenn. Érdekes ellentmondás, hogy míg általában inkább kicsinyítette magát, jelentéktelenebbnek tüntette fel saját személyét, alkalmanként mégis meggondolatlanak minősíthető módon viselkedett: amikor ugyanis Isten általa üzent, akár királynak, világi

hatalmasságnak vagy a tisztségüknek, hivataluknak nem megfelelően viselkedő papoknak is jól „odamondott”. Barbarossa Frigyes kiváltságlevelet állított ki kolostora számára 1163-ban, Hildegárd később mégis a császár viselkedése iránti rosszsallását világosan megfogalmazta, amikor az megakadályozta az egyházszakadás felszámolását ellenpápa állításával: „Vigyázz, nehogy a legfőbb Király szemed vaksága miatt elvessen téged!” Kölnben a szakadárók ellen szólt, de rögtön utána a papokat – akik odahívták – is figyelmeztette: „Istent nem ismertek, embertől nem féltek. Nem olyan prédikátorok vagytok, amilyennek Isten látni akar benneteket... Gőg, dicsőség, szórakozás, ezek jegyében telik életek. Az egyház pilléreinek kellene lennetek, és romokban heverték a földön.”

Ellentmondásos Hildegard élete olyan szempontból is, hogy egészen kiskorától nagyon határozott, erőteljes látomásai voltak, olyasmiket vett észre, sejtett meg, érzett előre, ami mindenki más számára rejtve maradt. Misztikus tapasztalatai is kisgyermekkorától végigkísérték, nemegyszer olyan fizikai állapotba sodorva őt, aminek következtében betegesnek, gyengének tartották. Olykor hetekig nyomta az ágyat, szinte bénultan, ájultan hevert – mégis 81 évet élt, kemény testi megpróbáltatásokkal járó utakat bírt ki.

Irodalmi vénája a kolostora számára írt egyházi, liturgikus énekekben nyilvánult meg, a termés műfajok szerint: egy kyrie, 35 antifóna, 19 responzórium, hét himnusz, hét sequentia. Ezek mellett oratóriumot írt, zenés misztériumjátékot *Ordo virtutum* címen az erények és a sátán harcának megjelenítésére, valószínűleg az új kolostor felszentelésének ünnepségére. A szövegek mellett a zenei kompozíció is mesteri, mert bár a kor egyházzenéjére jellemző gregorián az alap Hildegárd műveiben is, azok nagyon egyéniek hangterjedelemben és zenei megoldásokban.

Utóélete is kalandos, hiszen mindamelllett, hogy rögtön halála után zarándoklatok indultak sírjához, csodás gyógyulásokról számoltak be, a népi tisztelet már a 13. századtól szentként tartja számon, a hivatalos egyházi elismerés számtalanszor akadt el, és valójában szélesebb körű tisztelete – előbb rendje, a bencések körében – csak 1916-tól kezdődött a liturgikus megújulás nagyja, Prosper Guéranger kezdeményezésére, hivatalos szentté avatása pedig a 21. században történt meg: 2012-ben. Igaz, hogy ekkor egyből két nagy lépés is történt: az egész (katolikus) egyházra kiterjesztették tiszteletét, majd egyházdoktornak ismerték el.

A dán író a távoli kort kiválóan és hitelesen idézi fel, izgalmas jeleket rajzol. Hildegárd rendkívüliségét mindvégig érdekesen mutatja be, tájleírásai, jellemzései, a különböző apró-cseprő ténykedések, törté-

nések leírása is eleven és feszültséggel teli várakozást ébreszt. A házban, ház körül zajló hétköznapi jeleneteket úgy építi fel, hogy kalandregényként nyugtázza le az olvasót. Kordokumentumok, Hildegárd saját írásai inspirálták az írónőt, ezeket aprólékos figyelemmel dolgozza be a regénybe, ami a pontos korrajz mellett annak ellenére sem úgy történelmi regény, hogy egy adott kor bemutatása volna a célja. Ez egy nagyon élő, pergő, mai életkép, amiben az kerül előtérbe, hogy egy nő hogyan tud az előítéletek, elvárások, korlátok közt lavírozni úgy, hogy adottságait a maguk komplex voltában megéli, önmagát kiteljesíti, miközben másokat, egyéneket, közösségeket, a társadalmat építi és szolgálja.